

Kevään 1979 ylioppilaskirjoitusten äidin-kielen kokeessa kirjoitti 2 947 kokelasta aiheesta "Raittiiden nuorten määrä on vähentynyt. Mitä olisi tehtävä?". Kesällä 1980 tehtiin 370 aineesta (12,5 % kaikista tästä aiheesta kirjoitetuista) kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen sisällön erittely siten, että kummankin menetelmän keinoja sovellettiin aineistoon sopivalla tavalla.¹ Ylioppilasaineita ei voi pitää täysin aitoina, kirjoittajan omina henkilökohtaisina dokumentteina. Aineet kirjoitetaan Ylioppilastutkintolautakunnan arvosteltaviksi, näytteeksi kokelaan kyvystä ilmaista itseään kirjallisesti. Asetelma tuo kirjoituksiin muodollisuutta ja päämäärähakuisuutta. Aineisto ei ole kvalitatiivinen sanan varsinaisessa merkityksessä (henkilökohtaiset dokumentit, elämäkerrat, kirjoitelmat, mietelmät, runot ym., ks. Gerdes 1979), mutta ei myöskään kvantitatiivinen. Aineiden pelkästään kvantitatiivinen käsittely johtaisi kokonaisuuksien ja rakenteellisten ominaisuuksien pirstoutumiseen, yksittäisten mainintojen ja sanojen määrien laskemiseen. Tämän vuoksi ei ollut tarkoituksenmukaista valita menetelmäksi perinteistä kvantifiointiin perustuvaa sisällön erittelyä (ks. Pietilä 1973).

Aineiden kokonaisuus tulee parhaiten ymmärretyksi, kun niitä tarkastellaan eräänlaisi-

na päättelyketjuina. Aineiden esiluku (n. 50 kpl luokitusrunon muodostamiseksi) osoitti, että kirjoitukset jakaantuvat karkeasti ottaen kahtia, kahdeksi päättelyketjun osaksi. Ensinnä tilannetta kuvaillaan ja kommentoidaan (suhtautuminen, haitat, käyttöarvot, syyt) ja toiseksi esitetään toimenpiteitä raittiiden nuorten määrän lisäämiseksi. Päättelyketju tarkoittaa siis älyllisen toiminnan tuloksena syntyntä ongelman ratkaisua tai ratkaisuyritystä, joka on saanut kirjallisen muodon. Päättelyketju voi sisältää tietoon perustuvia, arvottavia ja tunneperäisiä aineksia, ja ketjut eroavat toisistaan ennen muuta sisältönsä perusteella. Aineiden käsittäminen päättelyketjuina soveltuu hyvin näihin kirjoituksiin, koska niitä ovat säädelleet tietyt äidinkielen opetuksessa oppilaille opetetut seikat, mm. kirjoitusten rakennetta koskevat periaatteet (ks. Hako & al. 1979, 139: aloitus—lopetus, loogisuus: syyt—seuraukset—johtopäätökset). Päättelyketjujen osat nimettiin seuraavasti:

- 1) suhtautuminen nuorten alkoholin käytön lisääntymiseen,
- 2) nuorten alkoholin käyttöarvot,
- 3) alkoholiongelman/haitan nimeäminen,
- 4) ongelman ja/tai nuorten alkoholin käytön syyt ja
- 5) toimintaehdotukset raittiiden nuorten

Artikkeli perustuu kirjoittajan Helsingin yliopiston sosiologian laitokselle tekemän pro gradu-tutkielman (1981) empiirisen aineiston kuvaukseen.

¹Näytteessä on tyttöjen kirjoituksia 250 (68 %) ja poikien 120 (32 %). Kaikkien tästä aiheesta kirjoittaneiden jakauma on: tytöt 72 % ja pojat 28 %. Näytteen kirjoituksista 273 (74 %) oli kirjoitettu kaupunkikouluissa ja 97 (26 %) maaseutukouluissa. Alueittain näyte jakaantui seuraavasti: 132 ainetta pääkaupunkiseudulta (Helsinki, Espoo, Van-

taa, Kirkkonummi), 40 Länsi-Suomesta, 51 Kaakkois-Suomesta, 73 Lapista ja 74 Pohjois-Pohjanmaalta ja Oulun läänistä. Näytteen aineista 65 % arvosteltiin arvosanalla cum laude tai sitä alemmalla (kaikista tästä aiheesta kirjoitetuista vastavasti 67 %) (ks. Hako & al. 1979).

Näytteen valinnan epäsystemaattisuus johtuu siitä, että tavoitteena ei ollut —aineiston luonteesta johtuen — yleistettävyyttä. Toiseksi Ylioppilastutkintolautakunnalta oli keväällä 1980, jolloin tutkielma laadittiin, saatavissa vain rajallinen määrä aineita.

määrän lisäämiseksi.

Alkoholikäsitely määritellään siis laajasti ylioppilaskokelaiden aineissa olevien päättelyketjujen avulla eikä pelkästään suhtautumisena alkoholin käyttöön (vrt. Ahlström 1980).

Päättelyketjut tyypitettiin sisältönsä perusteella siten, että kutakin ainetta vastaa yksi päättelyketjun tyyppi. Tyypittelyn avulla pyritään tuomaan esille kirjoitusten yleisiä, yhteisiä piirteitä kuvausta varten. Tyypittämisessä on annettu päähuomio kunkin tyyppin kokonaisuudelle eikä niinkään pohdita sitä, miten täydellisinä eri ketjut sisältävät edellä mainitut osat. Tässä yhteydessä aineiden kvantifiointi ei viittaa aineissa esiintyvien yksittäisten mainintojen, esim. sanojen, laskemiseen, koska päättelyketjujen ja niiden osien arviointiin liittyy aina kvalitatiivinen osatekijä. Tutkimuksessa sovelletun näkökulman (kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen menetelmän yhdistäminen, pitäytyminen aineissa yleistettävyyden sijaan) kannalta luokitusten luotettavuus ei ole kriittinen kysymys.¹

SUHTAUTUMINEN NUORTEN ALKOHOLIN KÄYTÖN LISÄÄNTYMISEEN

Suuri osa (39 %) ylioppilaskokelaista suhtautuu nuorten alkoholin käytön lisääntymiseen asiallisesti (taulukko 1). Kirjoituksista saattaa huomata aitoa ja neutraalia huolestuneisuutta tilanteesta. Esim. tyttökokelas Enosta kirjoittaa:

"Nuorten alkoholin käyttö on lisääntynyt huomattavasti muutamassa vuodessa. Nykyisin 15—19-vuotiaista noin 80 % on alkoholin käyttäjiä. Myös juomatavat ovat muuttuneet, sillä tänä päivänä juodaan yhdellä kertaa paljon. Nuoret myös aloittavat alkoholin käytön yhä nuorempana ja nuorempana, 12-vuotias päihtynyt tyttö ei ole enää mikään harvinainen näky. Tähän tilanteeseen olisi saatava muutos, mutta ennen kuin muutoksiin on minkäänlaisia mahdollisuuksia, olisi selvitettävä

syitä nuorison runsaaseen alkoholin käyttöön, ja sitten, mikäli mahdollista, poistettava nämä syyt."

Ylioppilaskokelaat ovat sitä mieltä, että tilanne on vakava. On kysymys tärkeästä yhteiskunnallisesta ongelmasta, joka on maan tulevaisuuden turvaamiseksi korjattava mitä pikimmin. Usein suhtautuminen on kuitenkin yliampuva, jopa tekohurskasta: moralistisen ja dramaattisen suhtautumistavan yhteen laskettu osuus käsittää liki puolet (48 %) kaikkista. Moralistinen suhtautumistapa voi näyttää seuraavalta:

"(. . .) Tällaisten lukujen edessä täytyy jo pysähtyä kysymään, missä on vika. Mitä tekee 14-vuotias lapsi alkoholitilastossa? Se tuntuu hirveältä. Jotain täytyy olla pahasti vinossa. (. . .)" (tyttö, Vaasa)

Dramaattinen suhtautumistapa pyrkii (usein) peittämään teennäisen huolestuneisuuden liioittelemalla:

"Syntymäpäivien traaginen loppu: Lahtelainen koulutyttö paletui kuoliaaksi. Tapahtunutta edelsi runsas alkoholin käyttö.' Tämän otsikon saivat useat vanhemmat lukea sanomalehdistä ennen joulua. Tapaus kuvaa valehtelematta sitä ongelmaa, joka nuorilla on alkoholin suhteen. (. . .)

1970-luvun vaihteessa maamme nuoriso eli murskautta. Ulkomailta omatut vapaamieliset aatteet, hippiliikkeet sekä yhteiskunnan jatkuva urbanisoituminen olivat omiaan lisäämään nuorison henkistä veltostumista. Nuorison ihannemaailma koki täydellisen luhistumisen. Enää ei ihailtu lihaksikkaita, hymyileviä urheilijoita, vaan heidän tilallaan seinäjulisteissa oli joukko ilmeettömän flegmaattisesti poseeraavia poppareita. Henkisen luhistumisen myötä alkoi myös fyysinen rappeutuminen. Nuoriso ei enää tyytynyt juopottelemaan muutamaa kertaa vuodessa, sillä tavaksi otettiin viikonloppuryypiskely, johon osallistuivat nuoret aina 12-vuotiaista lähtien. Vähitellen 'ryyppyrinki' laajeni ja yhä useampi nuori lopetti muut harrastuksensa ja vaihtoi ne alkoholiin. (. . .)" (poika, Espoo)

Taulukko 1. Ylioppilaskokelaiden suhtautuminen nuorten alkoholin käytön lisääntymiseen

	lkm	osuus-%
asiallinen	144	39
moralistinen	131	35
dramaattinen	48	13
ei käy ilmi	47	13
yhteensä	370	100

¹Luokitusten yksimielisyysprosentin (samojen luokitusten suhteellinen osuus) selvittämiseksi luokitelti eräs toinen arvioitsija näytteen aineista n. viisi prosenttia eli 20 ainetta. Tulosta on pidettävä tyydyttävänä: 83, 8.

Päätelyketjut oli mahdollista jakaa 25 eri tyyppiin. Hajonta oli kuitenkin vähäistä, sillä kolme neljäsosaa aineista mahtui viiden yleisimmän tyyppin joukkoon (taulukko 2).

Tämän keskittymän perusteella voidaan puhua näytteen kokelaiden kollektiivisesta näkemyksestä. Kirjoitusten samanlaisuutta vahvistaa niiden rakentumisen samanlaisuus (taulukko 3). Aineiden kvalitatiivinen erittely toi kuitenkin esille olennaisia sisältöeroja. Seuraavassa erittelen näytteen kolmea yleisintä päätelyketjun tyyppiä (62 % kaikista kirjoituksista).

Taulukko 2. Ylioppilaskokelaiden yleisimmät päätelyketjujen tyypit

	lkm	osuus-%
nuoruus ja yhteiskunta	92	25
nuoret toimenpiteiden kohteena	76	21
raittius ihanteena	59	16
ilmiön ulkopuolinen tarkkailija	28	8
alkoholiliberaali	26	7
yhteensä	281	77

Kirjoittajat kytkevät alkoholin käytön nuorten välittömään elämäntilanteeseen, juominen on nuorten reaktio modernin elämämuodon kriisiin. Kirjoittajat kuvaavat ydinperheen eristyneisyyttä, lasten ja aikuisten maailmojen eroamista toisistaan, rakkauden häviämistä kasvaviin viikkorahoihin. Tästä syntyvä turvattomuuden tunne, murrosiän koelunhalu ja jengin juomispaine tai esimerkki johtavat nuoren alkoholin käyttäjäksi.

"(...) Nykyaajan nuorista kasvaa väkisin tavallaan itsenäisempiä kuin edellisten sukupolvien nuorista, sillä harvoilla vanhemmilla on tarpeeksi aikaa lapsilleen tässä kovan taloudellisen kilpailun yhteiskunnassa. Liian usein saa alle kouluikäinen lapsi päivähoitajan puutteesta vain kotiavaimen kaulaansa ja huomautuksen: 'Leiki nyt kiltisti, äidin pitää lähteä töihin.' Kun lapsi menee kouluun, hän itsenäistyy: vanhempien vaikutus lapsen elämään vähenee entisestäänkin ja ikätoverien merkitys kasvaa. Tällainen lapsen varhainen itsenäistymisen johtaa siihen, että hän myös rupeaa ottamaan jo ennen teini-ikää aikuisen asenteita, joihin hän ei kaikesta huolimatta vielä ole läheskään kypsä; näihin asenteisiin kuuluu ainakin Suomessa valitettavan usein myös melkoinen alkoholin käyttö. Vanhempien olisi tällaisen liiallisen varhaiskypsyy-

Taulukko 3. Kolmen yleisimmän päätelyketjun kaikkien mainintojen jakaantuminen sisältöluokkiin, %

	nuoruus ja yhteiskunta (N = 1 585)	nuoret toimen- piteiden kohteena (N = 1 076)	raittius ihanteena (N = 826)
1. nuorten alkoholin käyttöarvot	18	14	15
2. yleiset käyttöarvot	3	3	4
3. haitat yksilö- ja ryhmätasolla	7	7	8
4. haitat yhteiskuntatasolla	5	6	7
5. nuorten elämäntilanteeseen ja asemaan liittyvät syyt	29	25	22
6. suomalaiseen alkoholikulttuuriin liittyvät syyt	1	1	3
7. alkoholipoliittiset syyt	3	3	3
8. yhteiskunnalliset syyt	4	3	4
9. nuorten elämäntilanteeseen ja asemaan liittyvät toimintaehdotukset	23	29	26
10. suomalaiseen alkoholikulttuuriin liittyvät toimintaehdotukset	1	1	4
11. alkoholipoliittiset toimintaehdotukset	2	2	2
12. yleisyhteiskunnalliset toimintaehdotukset	4	6	2
yhteensä	100	100	100

misen estämiseksi otettava ohjeekseen lasten vuoden teema: 'Lapsen nimi ei ole Huomenna, vaan Tänään', ja pyrkiä varaamaan enemmän aikaa oleamiseen ja keskustelemiseen lapsiensä kanssa suunnataksaan lasten kehitystä oikeille raiteille. (. . .)" (poika, Pori)

Jengi ja sen vaikutus alkoholin käyttöön kuvataan yksiviivaisesti näin:

"(. . .) Tällä vuosikymmenellä (1970-luvulla — kirjoittajan huomautus) ovat nuoret alkaneet 1950-luvun tapaan jengiytyä. Viisikymmenluvusta poikkeavaa on kuitenkin jengien keski-ikä alhaisuus. Tästä huolimatta pyritään ryyppäämisestä lähtien matkimaan silloista nuorisosukupolvea. Jengeissä monet opettelevat juomaan ja polttamaan, vaikka he eivät itsekään tunne olevansa kypsiä käyttämään näitä ns. nautintoaineita. Jengin mielipide painaa kuitenkin enemmän kuin oma: alat ryyppätä ja polttaa, koska muutkin jengissä tekevät niin. Muutoin voi käydä niin, että joudut 'mamikseksi' leimattuna pois koko sakista. (. . .)" (poika 2, Pori)

Jengissä juominen käsitetään paitsi ongelmien ratkaisuyritykseksi, myös välineeksi, jonka avulla voi hankkia sosiaalista arvostusta, jonka puolestaan oletetaan kohottavan murrosikäisen heikkoa itsetuntoa:

"(. . .) Useiden murrosikäisten nuorten arvoasteikossa sijoittuu korkealle runsaasti alkoholia käyttävä toveri. Humalatila on joillekin väärin käsitetty keino osoittaa olevansa mies tai nainen. Vanhempien nuorten juhlissa juominen on usein tiedostamaton tapa. Mitä olisi 'ilo ilman viinaa'?" (tyttö, Kirkkonummi)

Tämän päättelyketjun tyyppin kirjoittajat tunkeutuvat nuorten elämäntilanteeseen, eivät nuorison elämän yhteiskunnallisiin ehtoihin. Tämän ajattelutavan mukaan jengejä ei muodostuisi ja jengijuomista ei olisi, mikäli vanhemmilla riittäisi aikaa lapsilleen ja modernin elämäntavan kulutushysteriasta luovuttaisiin.

Jos nuoruus ja yhteiskunta -päättelyketjun tyyppi sisältää alkoholin aiheuttamien haittojen käsittelyä, ovat kyseessä etupäässä yksilö- ja ryhmätason haitat. Yhteiskunnan taso tulee mukaan, kun kirjoittajat miettivät yhteiskunnan järjestyksen säilymistä (jengitappelut, ilkeältä). Haitalliseksi koetaan se, että alkoholin käyttö tulehduttaa ihmissuhteita ja loiton-taa lapsia vanhemmistaan entisestäänkin. Yleensä haittojen käsittely oli tässä päättely-

ketjun tyypissä melko vähäistä.

"(. . .) Holtiton juominen tuo usein mukanaan ikäviä seurauksia ja lieveilmiöitä. Se on yhtenä taustatekijänä lisääntyneeseen nuorisorikollisuuteen ja väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Vanhukset eivät suurkaupungilla uskalla iltaisin lähteä ulos nuorisojengin hyökkäyksen pelosta. Alkoholin vaikutuksen alaisena myös usein joudutaan liian aikaisiin sukupuolisuhteisiin seurauksena tytön ras-kaaksi tuleminen. Vanhemmat kokevat syyllisyyden tunteita ja käsittävät väärin itsenäistyvän lapsensa hänen saapuessaan juovuksissa kotiin lauantai-iltana. Klassisena vastakohtana juopuneelle nuorelle on humalassa väkivaltaisesti käyttäytyvä isä, joka ajaa perheensä ulos kodista. Ääritapauksina ovat alkoholimyrkytykseen kuolleet nuoret. (. . .)" (tyttö 2, Kirkkonummi)

Tässä päättelyketjun tyypissä yleisin toimintaehdotus on luottamuksen luominen tai palauttaminen nuorten ja vanhempien välille. Tähän liittyen ehdotetaan aikuisten ja nuorten yhteisen ajankäytön lisäämistä. Vastuu uuden luottamuksen aikaansaamisesta annetaan aikuisille. Osana tällaista vastuullista kasvatustehtävää hahmotetaan lapsille annettavaa "järkevää" ja "oikeaa" alkoholivalistusta. Näin kodin kasvatuksellinen ote suojaa nuoret jengien pahatapaiselta vaikutukselta, ja nuoret pysyvät elleivät raittiuden niin ainakin kohtuuden tiellä.

"(. . .) Vanhempien välinpitämätön asenne olisi saatava muuttumaan. Heidät olisi saatava tuntemaan enemmän vastuuta lapsistaan. On vanhempia, jotka eivät tiedä tai eivät välitä tietää, missä heidän lapsensa viettävät vapaa-aikansa ja miten. Perhesuhteita on vaalittava, sillä perheen ilmapiirillä on huomattava vaikutus lapsen ja nuoren henkiseen kehitykseen. Vanhempien ja lasten välien on oltava avoimia ja luottamuksellisia. Kun nuori saa apua ja ymmärrystä vanhemmiltaan, hänen ei tarvitse tarttua pulloon unohtaakseen hetkeksi vaikeutensa. (. . .)" (tyttö, Eno)

Eri toimintaehdotusten toteuttamisen edellytykset jäävät kirjoittajilta helposti käsittelemättä. Haluttu tulos saadaan aikaan yksinkertaisesti tahtomalla.

"(. . .) Mielestäni alkoholikasvatus on tärkeä asia, ja se olisi aloitettava jo pienestä pitäen. Vanhempien tulisi keskustella lastensa kanssa alkoholin vaikutuksista ja sen käytön seurauksista. Useinhan nuorten alkoholin käyttö alkaa pelkästä kokei-

lun halusta ja jatkuu siitä pidemmälle kun ei tiedetä seurauksia. Nuorille tulisi painottaa alkoholin käyttöä pelkkänä seurustelu- ja nautintojuomana, jonka tarkoituksena ei ole pelkän humalatilan saavuttaminen. Olisi myös tärkeää selittää, ettei alkoholista kieltäytyminen ole häpeä. Useathan juovat vain sen vuoksi, kun muutkin tekevät niin. (. . .)” (tyttö, Espoo)

Nuoret toimenpiteiden kohteena -päättelyketju

Tämän ketjun kirjoittajat paneutuvat nuorten elämänolosuhteiden pohdiskeluun edellistä tyyppiä useammin. Liikutaan selvemmin yleisellä ja yhteiskunnallisella tasolla. Kirjoitusten nuoria jopa tuomitseva ja moralistinen sävy yleistyy. Näkökulmana on nuorison elämänmittapuut (ks. Jyrkämä 1980), odotukset nuorten asemasta yhteiskunnassa ja nuorten oma suhde siihen. Ja jos odotuksille ei ole perustaa työttömyyden, taloudellisten ongelmien ja huonojen koulutusmahdollisuuksien vuoksi, turhaudutaan, passivoidutaan ja alkoholisoitutaan. Kehityskaarta kärjistävät vielä yhteiskunnan nuorilleen suomat heikot vapaa-ajan viettomahdollisuudet. Tällaiset olosuhteet synnyttävät jengin.

”(. . .) Erilaiset ongelmat ovatkin monen nuoren runsaan alkoholin käytön syynä. Hankalat perheolot, huono menestyminen koulussa ja kavereiden keskuudessa saavat nuoret tuntemaan itsensä huonoksi ja yhteiskuntaan kelpaamattomaksi. Murrosikäisen nuoren on vaikea avartua ja kertoa ongelmistaan läheisellekään ihmiselle. Lisäksi vielä suurten ikäluokkien tuomat ongelmat saavat tulevaisuuden näyttämään kovin epävarmalta: sopivan työpaikan tai opiskelupaikan saanti näyttää miltei mahdottomalta. Hyvin monen nuoren tilannetta voidaankin verrata taloon, josta puuttuu perusta, pohja. Tällaisen talon pystyssä pysyminen voimakkaassa tuulella ja myrskyssä tuntuu erittäin epätoennäköiseltä. Varmastikin se sortuu hyvin nopeasti. Samoin voi käydä nuoren, jonka elämästä puuttuu tarkoitus tai päämäärä, johon tähdätä. Nykynuorilta tämä päämäärä puuttuu usein. Niinpä monet yrittävätkin alkoholin avulla unohtaa ja ratkaista ongelmansa. (. . .)” (poika, Helsinki)

Alkoholipoliittisten toimenpiteiden ja alkoholipolitiikan käsittely oli ylipäätään harvinaista kaikissa päättelyketjuissa (ks. taulukko 3). Nuoruus ja yhteiskunta -päättelyketjussa

esitetään kuitenkin alkoholin helppo saataavuus usein nuorten alkoholin käytön syyksi sinänsä:

”(. . .) Alkoholin helppo saaminen lisää nuorten juopottelua. Kun ikä ei riitä viinan ostamiseen, turvaudutaan ystävään tai sukulaisen apuun. Paljon käytetään pullon hankinnassa apuna alkoholisteja, jotka pientä maksua vastaan hakevat viinaa Alkosta. (. . .) Alaikäisten väkijuomien käyttö vähenisi, jos heille pullon hankkineet henkilöt saisivat ankan rangaistuksen ja vanhemmat pitäisivät parempaa huolta pulloistaan. (. . .)” (poika, Pori)

Nuorten samanikäisryhmiä, jengejä, pidetään automaattisesti pahantapaisina, jolloin niissä liikkuminen totuttaa nuoren alkoholin käyttöön, väkivaltaan ja nuorisorikollisuuteen sekä yhteiskunnalle vieraisiin arvoihin. Jengin normisto määrittää nuoren juomista: raittius ei ole tämän päivän ihanne vaan pelkuruuden merkki. Yksilö taipuu joukon edessä. On juotava, koska juomisella lunastetaan paikka jengissä ja osoitetaan riippumattomuus vanhemmista; näin syntyy murrosikäisten nuorten oma jengikulttuuri.

”(. . .) Suuremmissa kaupungeissa 'jengiytyminen' tuo mukanaan muunmuassa alkoholiongelmat. Jengin johtajana on yleensä paras tappelija, 'kovis', joka on usein myös kova alkoholin käyttäjä. Päättäkseen jengiin tai pysyäkseen siinä mukana, täytyy nuorten toimia kuten johtaja edellyttää. Jengin pienimmätkin joutuvat siten usein mukaan alkoholin väärinkäyttöön lähes tahtomattaan. Juominen jengissä aiheuttaa sosiaalisia haittailmiöitä, rahat alkoholiin saatetaan hankkia pikkurikoksilla. (. . .)” (poika, Espoo)

Tämän tyyppin kirjoittajat jäsentävät alkoholihaitat yksilö- ja ryhmätason haitoiksi, ovat huolissaan ennen muuta alkoholin käytön aiheuttamista terveyshaitoista, nuorten alkoholisoitumisesta, ihmissuhdeongelmista sekä nuorten humalaisten törmäilyistä ja tapeluista. Yleisesti nähdään yhteys alkoholin käytön ja nuorisorikollisuuden välillä: kaikki nuorten tekemät lainrikkomukset tapahtuvat humalassa. Haitat kuitataan lyhyillä toteamuksilla:

”(. . .) Usein tapahtuvan alkoholin nauttimisen lisäksi ongelmia aiheuttaa se, että sitä nautitaan kerralla runsaasti. Yhä useammat nuoret juovat humaltuakseen. Juovuksissa olevat nuoret syyllis-

tyvät valitettavan usein pahoinpitelyihin ja järjestyshäiriöihin. (. . .)” (poika, Lappeenranta)

”(. . .) Suurimpana ongelmaryhmänä ovat ne nuoret, jotka eivät juo harkiten, vaan viikonloppuisin ottavat koko viikon tai kuukauden edestä. He voivat joutua humalatilassa ollessaan ikävyiksiin ja juomisesta tulee sosiaalinen taakka, rahat menevät alkoholiin ja heidän ihmissuhteensa rakoilevat. (. . .)” (poika, Espoo)

Toimintaehdotukset kulkevat nuoriso-ongelman ratkaisusta alkoholikasvatuksen ja valistuksen kehittämisen kautta alkoholin saatavuuden rajoituksiin. Nuoret käsitetään eri toimenpiteiden passiivisiksi kohteiksi. Ongelmat haihtuvat, mikäli yhteiskunta yleensä ja poliittiset päättäjät erityisesti ymmärtäisivät parantaa nuorison asemaa. Vaatimukset suunnataan tämän orastavan poliittis-hallinnollisen ajattelutavan mukaan valtion tai kunnan viranomaisille, poliittisille päättäjille. Nuorten omakohtaiselle toiminnalle ei anneta sijaa tai mahdollisuutta, kaikki riippuu siitä, mitä ”ylhäällä” tapahtuu.

Alkoholin saatavuuden rajoittamista ehdotavat kirjoittajat esittävät usein erilaisten kontrollijärjestelmien käyttöönottoa, jopa varsin tukahduttavia keinoja, joilla nuoret saadaan ”kuriin”:

”(. . .) Minun mielestäni nuorten alkoholin nauttiminen vähenisi huomattavasti, jos nuorille ei maksettaisi työttömyyskorvauksia. Silloin nuorten olisi mentävä mihin työhön tahansa saadakseen rahaa. Rahaa, joka on hiellä hankittu, ei varmasti-kaan tuhlataisi baarissa kaljaan. (. . .) Yksi tapa vähentää nuorten alkoholin käyttöä on rangaistusten muuttaminen kovemmiksi humalatapausten yhteydessä. Nykyäänhan alle viisitoista-vuotias ei lain mukaan tiedä mitä tekee, vaan hänen vanhempansa joutuvat vastaamaan hänen teoistaan. Jos tätä ikärajaa laskettaisiin kaksi vuotta alemmaksi, niin nuorten juopumistapausten määrä varmasti laskisi. (. . .)” (poika, Kittilä)

Raittius ihanteena -päättelyketju

Tämä näytteen kolmanneksi yleisin kirjoitustyyppi muistuttaa olennaisilta osiltaan nuoruus ja yhteiskunta -päättelyketjun tyyppiä. Se, että tällainen tyyppi on kuitenkin voitu erottaa toisista, palautuu siihen, että ydinperheen, murrosiän ja nuorten elämäntilanteen lisäksi kirjoittajat ottavat selvästi kantaa nuorten alkoholin käyttöön. Ihanteeksi muo-

toillaan raittius, ja jos tähän ei heikko nuori pysty, niin pitäisi ponnistella ainakin kohtuuden saavuttamiseksi. Kirjoittajat hahmottavat tavallista yleisemmin nuorten alkoholin käytön suomalaisen alkoholikulttuurin piirteistä käsin. Ongelmana on suomalaisten suhtautuminen alkoholiin: ”salaileva”, ”kielletty hedelmä”, ”humalaa ihannoiva”. Humalajuominen on alkoholin väärinkäyttöä, joka johtaa konflikteihin sosiaalisen ympäristön kanssa, haittaa ihmissuhteita ja nuorten orientoitumista maailmaan ja tulevaisuuteen.

”(. . .) Yleensäkin suomalaisten asennoituminen juomiseen on aivan väärä. Humalassa törttöileviin suhtaudutaan kuin urheilijoihin. Nuoret kilpailevat keskenään, kuka on eniten juovuksissa ja aamuisin nauretaan ja kerrotaan mitä on tehty. Mutta tässä on juuri suurin vika, alkoholiin pitäisi suhtautua kielteisesti. Eikä tässä auta pelkästään nuorten asenteita muuttaa vaan koko yhteiskunnan. (. . .) Alkoholin väärinkäyttö on suomalaisten kansallistauti. Vaikka alkoholin mainostaminen kiellettiin, hintoja nostetaan jatkuvasti, ei mikään auta, suomalaiset juovat silti. Juominen on niin piintynyt ja syvälle juurtunut tapa yhteiskunnassamme, että se tarvitsisi tosi radikaaleja toimenpiteitä; kaikki vanhat asennoitumiset ja tavat pitäisi unohtaa, ja aloittaa näin uusi aikakausi ja uudet tavat ja raittius.” (tyttö, Helsinki)

Toimintaehdotuksena on asenteenmuutos, joka saadaan aikaan valistuksen ja raittiuskasvatuksen keinoin. Valistajina ovat vanhemmat, koulu, joukkotiedotus ja Oy Alko Ab. Valistuksen sisältö määritellään raittiusmyönteiseksi, informatiiviseksi ja asialliseksi. Keinovalikoimassa kiistetään selvästi alkoholipolitiikan merkitys, koska painotetaan ihmisten ja erityisesti nuorten oman suhtautumistavan muutoksen tärkeyttä.

”(. . .) Jos vanhemmat antaisivat esimerkillään, asennoitumisellaan ja opetuksillaan lapselleen sellaisen henkisen perinnön, että hänestä tulisi tasapainoinen ihminen, joka pystyy itse muodostamaan omat mielipiteensä ja tekemään itsenäisiä ratkaisuja, ja että hän pystyisi suhtautumaan oikealla, järkevällä tavalla väkijuomiin, ei meillä todennäköisesti olisi, paitsi alkoholiongelmaa, myöskään niin suuria alkoholin käyttöön liittyviä muita ongelmia, kuten häiriöitä ja väkivaltaa. Valitettavasti vain tällaisia vanhempia on vähän.” (poika, Espoo)

Taulukko 3 osoittaa päättelyketjujen rakenteen samanlaisuuden: maininnat ja kirjoitte-

lut keskittyvät valtaosaltaan (noin kaksi kolmasosaa) syyt—toimintaehdotukset-rakenteeseen. Alkoholin käyttöarvojen ja alkoholihaittojen käsittely on jäänyt vähemmälle. Taulukko kertoo myös sen, että ylioppilaskokelaiden ajattelu ei ollut alkoholipoliittista, vaan etupäässä nuorten elämäntilanteeseen ankkuroituvaa.

LOPPUPÄÄTELMIÄ

Yksi tutkielman tuloksista on se, että päätelyketjut osoittivat ylioppilaskokelaiden harjaantumattomuuden alkoholipoliittiseen ajatteluun esim. teoksessa Alkoholipoliittikka — kansanterveydellinen näkökulma esitetyssä mielessä (Bruun & al. 1975, 12): "Alkoholipoliittikalla tarkoitetaan niitä oikeudellisia, taloudellisia ja fyysisiä toimenpiteitä joilla julkinen valta voi vaikuttaa alkoholin saatavuuteen."

Sen sijaan kirjoittajat hahmottavat alkoholin käytön pääasiassa nuorten elämäntilanteen ja elämäntavan näkökulmasta. Suomen kasvatus- ja koulutusjärjestelmän muutokset ja sen toimintaongelmat ovat välittyneet (yksinkertaistettuina ja yksilöllistettyinä) ylioppilaskokelaiden kirjoitusten aineksiksi. Kirjoituksista ilmeni myös suora tartuntavaikutus joukkotiedotusvälineiden keskustelusta, joka koski nuorisokysymyksen yhtä osa-aluetta eli nk. jengejä. Tämä loppusyksyn 1978 ja alkutalven 1979 keskustelu ja yleisönosastokirjoittelu lienee ylioppilaskokelaiden kirjoitusten stereotyyppisten jengi-näkemyksen lähteenä.

Huomionarvoista on myös se, että ylioppilaskokelaat antoivat alkoholin käytölle vain harvoin positiivisiksi tulkittavia merkityksiä. Aineiden nojalla käyttöarvoiksi (Sulkunen 1980, 45—46) määritellään voittopuolisesti myyttiset sosiaaliset merkitykset: Alkoholiin turvaudutaan vain jonkin ongelman vuoksi, siirtyminen "toiseen todellisuuteen" viinan avulla ratkaisee pulmat. Kuitenkin on myös kirjoittajia, jotka antavat alkoholin käytölle aikuistumisen symboliarvon, se käsitetään itsenäistymisen ilmaukseksi (vrt. Dorn 1980, 6; Willis 1977, 20). Näin voimme havaita ylioppilaslaineista suomalaiselle alkoholikulttuurille ominaisia alkoholin sosiaalisia merkityksiä.

Abiturientit käsittelivät alkoholihaittoja suhteellisen harvoin. Haittoja ei käsitellä yhteydessä alkoholiin aineena, joka tyydyttää ihmisten, myös nuorten, erilaisia tarpeita. Alkoholihaitat siirretään oletettujen marginaaliryhmien (jengit) tiliin, ja kuvataan ne yllättävän usein äärimmäisten esimerkkien avulla. Ehkä tästä johtuu kirjoitusten siellä täällä havaittava stereotyyppinen ja yksinkertaistava sävy (esim. nuorten samanikäisryhmien yksioikoinen käsittäminen pahantapaisiksi jengeiksi, katteeton "valistusoptimismi" ja ydinperheen raittiuskasvatusmahdollisuuksien liioittelu). Arkiajattelulle ominainen rajoittuneisuus katkoo asioiden välisiä suhteita myös aineissa, yleiskatsauksellisuus haihtuu sivuseikkoihin. Vaikutelmaa korostaa vielä kirjoittajien ulkoinen suhtautuminen ongelmaan — 370 kirjoituksesta vain kolme sisälsi oma-kohtaista pohdintaa. Kirjoittajat käsittelivät aihetta, ikään kuin he itse eivät olisi nuoria. Epäilemättä tämä johtuu kirjoitustilanteen luonteesta, se kiristää alkoholiin liittyvää normatiivista kontrollia. On ehkä hyvän arvostuksen toivossa ajateltu, että liiallinen henkilökohtaisuus tässä asiassa on vain haitaksi. Tulokset viittaneet myös siihen, että aiheen otsikon sisältämä kysymyksenasettelu sekä koulussa opitut kaavat ja säännöt ovat muovanneet etenkin kirjoitusten rakennetta ja sisältöä.

Ehkä koulun arvostusmotivaatio (Ottomeyer 1978, 187—204) on synnyttänyt erityisen "lukiolaisrationaaliteetin", itsekurin, joka säätelee lukiolaisten toimintaa esim. koetilanteissa. Kirjoitetaan opetuksesta omaksuttujen kirjoitusten muotoa ja sisältöä määrittävien sääntöjen mukaan hyvän arvostuksen vuoksi, mikä työntää ongelmien ennakkoluulottomat ja vallitsevia ajatustottumuksia rikkovat pohdiskelut syrjään. Tämä voi johtua itse ainekirjoitusinstituutiosta sekä vallitsevan kouluopetuksen luonteesta.

Onko aineiden nojalla tehtävissä päätelmiä nuoriin kohdistuvasta alkoholivalistuksesta? Ei ehkä ole olennaista, että kirjoittajat yksinkertaistavat syysuhteita, että heidän haitatietonsa ovat niukkoja ja että heidän ajattelunsa on alkoholipoliittisesti harjaantumaton. Olennaista on se, että nuorten alkoholin käyttöä tarkastellaan nuorten omasta konkreettisesta elämäntilanteesta käsin. Alkoholi

on tavara, joka tyydyttää aikuistuvan ja itse-
näistyvän nuoren tarpeita siitä riippumatta,
kuinka huolestuneita julkiset ja ei-julkiset
kasvattajat ja yhteisöt ovat nuorten alkoholin
käytöstä. Nuorten alkoholivalistusta kehitet-
täessä olisi tämä otettava lähtökohdaksi.

KIRJALLISUUS

Ahlström, Salme: Uppfattningar om alko-
holbruk bland finländska ungdomar. Papper
till nordiskt seminarium om socialisation av
barn och alkohol. Helsingfors 3.—5. 9.1980

Bruun, Kettil & al.: Alkoholipolitiikka —
kansanterveydellinen näkökulma. Alkoholi-
tutkimussäätiön julkaisuja 26. Forssa 1975

Dorn, Nick: Alcohol in teenage cultures. A
materialist approach to youth cultures, drink-
ing and health education. Paper presented at
the 26th ICAA Conference, Cardiff, Wales
1980

Gerdes, Klaus: Einführung — Explorative
Sozialforschung. Einführende Beiträge aus
"Natural Sociology" und Feldforschung in

den USA. Hg. Klaus Gerdes. Stuttgart 1979

Hako, Matti & Kauhanen, Heljä & Lähteen-
korva, Tauno & Nurmi, Helka & Rossi, Mar-
ta: Ylioppilasaineita 1979. Hämeenlinna 1979

Hoikkala, Tommi: Ylioppilaskokelaiden al-
koholikäsitteet ja sosialisatioprosessi. Jul-
kaisematon sosiologian pro gradu -tutkielma.
Helsingin yliopisto 1981

Jyrkämä, Jyrki: "Paljon työtä ja onnellista
aikaa." Tutkimus työttömyydestä, 156 tampe-
relaisesta ammattikoulun käyneestä pojasta ja
alkoholin käytöstä. Licensiaattityö. Tampe-
reen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykolo-
gian laitos 1980

Ottomeyer, Klaus: Människan under kapi-
talismen. Göteborg 1978

Pietilä, Veikko: Sisällön erittely. Helsinki
1973

Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elin-
olojen muutos toisen maailmansodan jälkeen.
Vammala 1980

Willis, Paul E.: Learning to labour. How
working class kids get working class jobs.
Westmead 1977.

English summary

*Tommi Hoikkala: Ylioppilaskokelaiden alkoholi-
käsitteet (Conceptions of alcohol by upper sec-
ondary school students sitting for the matriculation
examination)*

This article is based on a description of the em-
pirical material for research conducted by the au-
thor for a master's degree from the Department of
Sociology at the University of Helsinki. The materi-
al consists of 370 essays written in the matricula-
tion examination given in spring 1979 (12.5 % of
all of those who had written on this theme) on the
topic "The number of abstinent young people has
declined. What should be done?". The conception
of alcohol here refers to a concrete chain of conclu-
sions comprised of different components and cate-
gorized by means of these components in the essays.
The essays were analyzed by means of qualitative
and quantitative content specification.

Approximately three quarters of the essays were
categorized in five types of conclusion chains from
25 alternatives. The share of the three most com-
mon types was 62 percent of all essays. In the

conclusion chain youth and society, the use of alco-
hol by young people is examined from the perspec-
tive of a young person's life situation and socio-
psychological factors at the age of puberty. Stu-
dents writing on the category concerning the meas-
ures taken for young people investigated the social
status and living conditions of youth. The chain
under the title abstinence as an ideal revealed that
abstinence was clearly and explicitly set as the
ideal and goal in alcohol use. Differences in the
conclusion chains were structurally of minor im-
portance. The life situation and life style of youth
was the main perspective to analyze young persons'
drinking. A content analysis also revealed that stu-
dents simplified the cause and effect of alcohol use,
received scant information on the detrimental ef-
fects of drinking and did not think in terms of
alcohol policy. Perhaps the most significant result
from the standpoint of alcohol education oriented
towards young people was that students viewed the
use of alcohol in their essays from their life situ-
ation.